

Piotr Bórawski, Aleksander Lewczuk

Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości w agrobiznesie właścicieli indywidualnych gospodarstw rolnych

---

Ekonomiczne Problemy Usług nr 50, 91-99

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PIOTR BÓRAWSKI

ALEKSANDER LEWCZUK

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI W AGROBIZNESIE WŁAŚCICIELI INDYWIDUALNYCH GOSPODARSTW ROLNYCH

Wprowadzenie

Na obszarach wiejskich w Polsce występuje dużo problemów, a w szczególności niskie dochody właścicieli gospodarstw rolnych oraz wysokie bezrobocie. Jest to wynikiem małej mobilności czynników produkcji, w tym głównie pracy i kapitału. Duże znaczenie w procesie rozwoju obszarów wiejskich i gospodarstw rolnych odgrywają działania mające na celu dywersyfikację źródeł dochodów. Odgrywają one szczególnie duże znaczenie dla właścicieli małych obszarowo gospodarstw, które mają ograniczone możliwości zwiększania dochodów z działalności rolniczej. Aktywność rolników w zakresie zakładania i prowadzenia przedsiębiorstw uległa zwiększeniu w ostatnim okresie¹. Należy jednak zaznaczyć, że pomimo wzrastającej roli mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w rozwoju gospodarki napotykają one na szereg barier. Również możliwości rozwoju tych przedsiębiorstw na obszarach wiejskich są uwarunkowane wieloma czynnikami, w tym głównie infrastruktury, zamożności ludności, aktywności samorządów lokalnych oraz pomocy różnych instytucji².

---

¹ P. Bórawski, *Pozarolnicza działalność gospodarcza na obszarach wiejskich jako dodatkowe źródło dochodu rodzin rolniczych*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej” 2009, nr 75, s. 15–22.

² A. Orłowska, *Uwarunkowania rozwoju pozarolniczej przedsiębiorczości gospodarczej na obszarach wiejskich*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 2009, t. XI, z. 4, s. 234–239.

Zachodzące zmiany na obszarach wiejskich, w tym rozwój nowych technik wytwarzania oraz brak możliwości dostosowania dużej liczby gospodarstw do standardów Unii Europejskiej zmusiły znaczną część rolników do poszukiwania alternatywnych źródeł dochodów. W procesie tych przemian ważną rolę odgrywają postawy przedsiębiorcze wśród rolników, które sprzyjają powstawaniu nowych działalności gospodarczych i wielofunkcyjnego rozwoju terenów rolniczych³.

Rozwój obszarów wiejskich i podniesienie ich konkurencyjności stanowi przedmiot troski UE, ponieważ obszary te zamieszkuje blisko 40% ludności i zajmują one 91% terytorium. Na programy rozwoju Unia Europejska przeznaczyła w 2009 r. środki w wysokości 60,2 mld EUR, co stanowiło 45% funduszy. Celem polityki UE jest wyrównanie różnic między krajami UE i jej mieszkańcami⁴.

Mając na uwadze potrzebę rozwoju obszarów wiejskich w pracy, podjęto próbę poznania czynników decydujących o rozwoju przedsiębiorczości w agrobiznesie przez rolników indywidualnych. Do zajęcia się tą problematyką badawczą skłoniło autorów chęć poznania czynników decydujących o rozwoju alternatywnych źródeł dochodów gospodarstw rolnych.

Metodyka badań

Celem badań było poznanie czynników warunkujących rozwój małych i średnich przedsiębiorstw agrobiznesu na obszarach wiejskich w województwie warmińsko-mazurskim. Badania przeprowadzono w 289 przedsiębiorstwach agrobiznesu o różnych kierunkach działalności, w tym szczególnie handlu, produkcji i usług. Podmiotem badań była losowo wybrana grupa przedsiębiorstw agrobiznesu prowadzona przez rolników. Badania przeprowadzono w 2008 r.

W badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety, który zawierał pytania otwarte i zamknięte. Badania terenowe przeprowadzili ankieterzy z województwa warmińsko-mazurskiego.

Uzyskane wyniki badań przedstawiono w formie tabelarycznej i graficznej.

---

³ S. Zawisza, M. Adamczewska, *Znaczenie przedsiębiorczości w rozwoju wsi i rolnictwa – charakterystyka i podstawowe pojecie*, w: *Rozwój przedsiębiorczości i zespołowej działalności gospodarczej w rolnictwie w świetle integracji z Unią Europejską*, red. S. Zawisza, Wyd. Uczelniane Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy, Bydgoszcz, 2009, s. 9–24.

⁴ A. Łapińska, *Stan i perspektywy rozwoju działalności gospodarczej na obszarach wiejskich*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 2009, t. XI, z. 4, s. 182–187.

Wyniki badań i dyskusja

Z badań własnych wynika, że 45% rolników prowadziło działalność handlową (tab. 1). Były to najczęściej małe sklepiki i sieci handlowe, w których zatrudniona była rodzina i lokalna ludność wiejska. Drugą co do wielkości grupę stanowiły przedsiębiorstwa produkcyjne zajmujące się produkcją drewna, mebli i innych produktów przeznaczonych dla lokalnej społeczności. Stosunkowo dużą grupę stanowiły przedsiębiorstwa usługowe (33,2%) zajmujące się głównie transportem, doradztwem i innymi usługami. Najmniej liczną grupę w badaniach stanowiły przedsiębiorstwa przetwórstwa rolno-spożywczego.

Tabela 1. Rodzaj prowadzonej działalności badanych przedsiębiorstw

Wyszczególnienie	n ¹⁾	% resp.
Handlowa	130	45,0
Usługowa	96	33,2
Produkcyjna	105	36,3
Przetwórcza	11	3,8

¹⁾ respondenci mogli podać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: opracowania własne.

Przeprowadzone badania świadczą o tym, że na obszarach wiejskich w województwie warmińsko-mazurskim mamy do czynienia z mikro i małymi przedsiębiorstwami, które zaspakajają potrzeby lokalnej ludności. Odgrywają one ważną rolę w rozwoju obszarów wiejskich, ponieważ są miejscem zatrudnienia dużej liczby pracowników, a także stanowią istotny udział w produkcji⁵.

W badaniach własnych interesujące było poznanie fazy rozwoju przedsiębiorstw agrobiznesu (tab. 2). Najwięcej właścicieli firm zaliczyło przedsiębiorstwa do podmiotów rozwijających się (44,6%) oraz o ugruntowanej pozycji na rynku (34,3%).

Stosunkowo mały odsetek respondentów wskazał, że ich przedsiębiorstwo znajduje się w fazie początkowej rozwoju. Niepokojącym zjawiskiem jest natomiast fakt, że blisko 9% przedsiębiorców, zmniejsza zakres działalności swoich firm. Wynika to z istniejącego kryzysu oraz barier rozwoju takich jak biurokracja, czy utrudniony dostęp do środków finansowych.

⁵ M. Grzybek, *Determinanty rozwoju mikro i małych przedsiębiorstw (na przykładzie gminy Kamień)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2009, nr 540, Ekonomiczne Problemy Usług nr 34, s. 303–310.

Tabela 2. Fazy rozwoju badanych przedsiębiorstw

Wyszczególnienie	n	% respondentów
Rozwijająca się	129	44,6
O ugruntowanej pozycji na rynku	99	34,3
Firma początkująca	31	10,7
Zmniejszająca rozmiary	25	8,7
Brak danych	5	1,7

Źródło: opracowania własne.

W badaniach własnych ważne było również poznanie motywów uruchomienia przez rolników działalności przedsiębiorczej (tab. 3). Najwięcej rolników wskazało na chęć zarobienia pieniędzy (41%) oraz utratę pracy (36,3%). Stosunkowo ważnym motywem były sugestie rodziny (32,9%) oraz przejęcie biznesu po rodzinie i namowa znajomych (po 11%). Przedstawione wyniki badań wskazują na szeroki zakres motywów zakładania mikro i małych przedsiębiorstw na obszarach wiejskich w województwie warmińsko-mazurskim. Można jednak wnioskować, że decydują o tym głównie czynniki ekonomiczne.

Tabela 3. Motywy uruchomienia własnej działalności (w opinii przedsiębiorców)

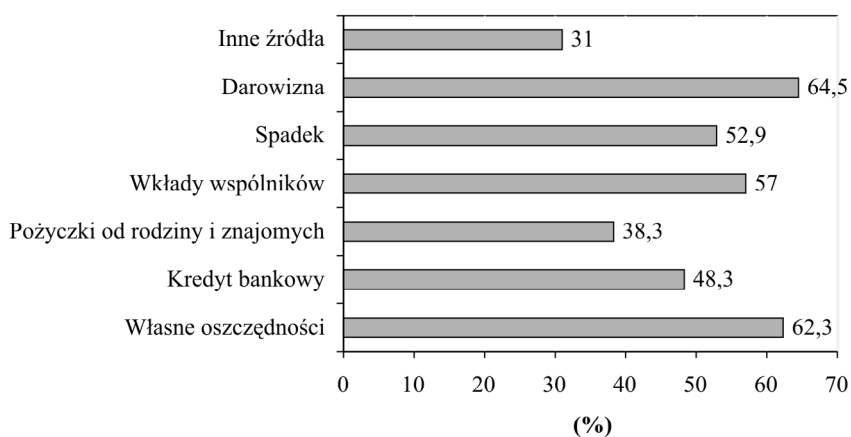
Wyszczególnienie	n ¹⁾	% respondentów
Chęć zarobienia pieniędzy	142	41,0
Utrata pracy	105	36,3
Sugestie rodziny	95	32,9
Namowa znajomych	33	11,4
Przejęcie biznesu po rodzinie, znajomych	33	11,4
Szczególne okazja	30	10,4
Pozytywny przykład w okolicy	30	10,4
Chęć ulokowania dyspozycyjności kapitału	28	9,7
Możliwość zdobycia prestiżu	24	8,3
Środki masowego przekazu	3	1,0
Brak danych	13	4,5

¹⁾respondenci mogli podać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: opracowania własne.

W badaniach czynników rozwoju mikro i małych przedsiębiorstw na obszarach wiejskich ważnym zagadnieniem było również poznanie źródeł środków finansowych przeznaczonych na rozpoczęcie działalności (rys. 1). Największy odsetek respondentów skazał na darowizny (64,5%) oraz na własne oszczędności (62,3%). Jeżeli chodzi o darowizny to pochodziły one od rodziców i najbliższych krewnych. Kolejnym ważnym źródłem były wkłady wspólników (57%) oraz spadek (52,9%). Niepokoi natomiast fakt, że mały odsetek przedsiębiorców wskazał na inne źródła (3,1%), w których mieściły się zewnętrzne finanse. Istnieje dużo możliwości wsparcia finansowego rozwoju mikro i małych przedsiębiorstw na obszarach wiejskich. W ramach programu Innowacyjna Gospodarka przedsiębiorcy mogą ubiegać się o środki finansowe, np. na projekty celowe, nowe inwestycje o wysokim potencjale rynkowym, czy zarządzanie własnością intelektualną oraz inne⁶.

W pozyskiwaniu środków finansowych na rozwój przedsiębiorstw ich właściciele powinni wiedzieć, że konieczne jest posiadanie własnego wkładu na inwestycje. Nie mogą to być środki pochodzące z innych programów pomocowych lub z budżetu państwa, a mogą nimi być kredyty, czy pożyczki bankowe⁷.

Rys. 1. Pochodzenie środków finansowych na rozpoczęcie działalności

Źródło: opracowania własne.

⁶ Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka, 2007–2013, Warszawa, październik 2008.

⁷ E. Rydzewska, *Finansowanie małych i średnich przedsiębiorstw w kontekście wykorzystania funduszy strukturalnych w perspektywie finansowej 2007–2013*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 540. Ekonomiczne Problemy Usług 2009, nr 34, s. 118–124.

O rozwoju przedsiębiorczości w agrobiznesie na obszarach wiejskich decydują również różne instytucje (tab. 4). Właściciele przedsiębiorstw agrobiznesu wskazali jednak na małą aktywność instytucji w zakresie wspierania rozwoju przedsiębiorczości w agrobiznesie. Wśród instytucji działających na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego najaktywniejsze okazały się urzędy gminy (8,0%) oraz ODR (8,7%). Szczególnie ważna rola przypada ODR, które prowadzą szkolenia rolników, np. w zakresie wypełniania wniosków o dopłaty bezpośrednie, funkcjonowanie Wspólnej Polityki Rolnej, a ostatnio również z zakresu przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. Jest to związane z coraz częstszą reorientacją zawodową rolników, którzy posiadają małe obszarowo gospodarstwa rolne⁸.

Małą aktywność instytucji i samorządów lokalnych w zakresie wspierania rozwoju przedsiębiorczości potwierdzają badania innych autorów. Szczególnie niewielki zakres pomocy samorządów lokalnych obserwuje się w zakresie wykorzystania dochodowych i wydatkowych instrumentów rozwoju przedsiębiorczości⁹.

Tabela 4. Instytucje pomagające w rozwoju przedsiębiorczości
(w opinii przedsiębiorców)

Wyszczególnienie	n	% respondentów
Żadna	80	26,7
ODR	25	8,7
Urząd gminy	23	8,0
Banki	19	6,6
ARiMR	14	4,8
Biuro pracy i podatkowe	8	2,8
Centra rozwoju	6	2,1
Izby i sieci handlowe	5	1,7
inne	4	1,4
Brak danych	105	37,2

Źródło: opracowania własne.

⁸ R. Sass, *Znaczenie szkoleń organizowanych przez Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Minikowie we wspieraniu rozwoju gospodarstw rolnych i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich*, w: *Rozwój przedsiębiorczości i zespołowej działalności gospodarczej w świetle integracji z Unią Europejską*, red. S. Zawisza, Wyd. Uczelniane Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy, Bydgoszcz, 2009, s. 57–70.

⁹ J. Zajac, *Pozarolnicza działalność gospodarza w kontekście wielofunkcyjnego rozwoju gmin wiejskich*, „Acta Scientiarum Polonorum – seria Oeconomia” 2005, 4(2), s. 103–115.

Wykorzystanie czynników wytwórczych jest uzależnione od zachowania przedsiębiorcy, jego wykształcenia i przedsiębiorczości. Literatura przedmiotu często traktuje przedsiębiorczość jako oddzielny czynnik wytwórczy, który pomaga w rozwoju podmiotów gospodarczych i wyborze najlepszych technik wytwarzania¹⁰.

O rozwoju przedsiębiorczości w agrobiznesie decydują czynniki osobowe, w tym szczególnie kwalifikacje i umiejętności pracowników. Dlatego zapytano przedsiębiorców o sposoby doksztalcania pracowników (tab. 5). Najczęstszą formą doskonalenia wiedzy i umiejętności pracowników okazały się być szkolenia (39,1%) oraz kursy (27,3%). Stosunkowo duży odsetek korzystał z prasy i literatury fachowej (14,9%). Przedstawione wyniki badań wskazują, że pracownicy mikro i małych przedsiębiorstw dostosowują się do wymagań rynku i systematycznie podnoszą swoje kwalifikacje. Jest to szczególnie ważne współcześnie, ponieważ przedsiębiorstwa obsługują różnych klientów. Coraz częściej bowiem na wieś migruje ludność z miast, co stwarza konieczność rozwoju pozarolniczej działalności w środowisku lokalnym¹¹.

Tabela 5. Sposoby podnoszenia kwalifikacji i umiejętności pracowników (w opinii przedsiębiorców)

Wyszczególnienie	n ¹⁾	% respondentów
Szkolenia	113	39,1
Kursy	79	27,3
Prasa i literatura fachowa	43	14,9
Inne	31	10,7
Nie podnoszą	26	9,0
Praktyka	17	5,9
Własne przyuczanie	15	5,2
Internet	6	2,1
Brak danych	91	31,5

¹⁾respondenci mogli podać więcej niż jedną odpowiedź.

¹⁰ A. Wiatrak, *Przedsiębiorstwo, przedsiębiorca i przedsiębiorczość*, w: *Rola doradztwa w kreowaniu przedsiębiorczości na obszarach wiejskich*, Wyd. SGGW w Warszawie, 1996, s. 7–16.

¹¹ M. Zajdel, *Pozarolnicza działalność gospodarza indywidualnych gospodarstw rolnych*, „Acta Scientiarum Polonorum – seria Oeconomia” 2006, 5(2), s. 77–86.

Podsumowanie i wnioski

1. Warunkiem powstawania i rozwoju przedsiębiorstw agrobiznesu na obszarach wiejskich jest pozyskiwanie środków finansowych pochodzących z funduszy strukturalnych UE. W tym zakresie właściciele badanych przedsiębiorstw wykazują małe zainteresowanie, co może wynikać z braku informacji na temat tych możliwości. Ważną rolę w procesie rozwoju firm agrobiznesu odgrywają źródła informacji o funduszach na ten cel.
2. Badania własne wykazały małą aktywność instytucji, które mogą stymulować rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej na obszarach wiejskich. Zwiększenie aktywności samorządów lokalnych w zakresie pomocy finansowej jest ważnym czynnikiem rozwoju przedsiębiorczości.
3. Pozytywnym aspektem rozwoju przedsiębiorczości w agrobiznesie na obszarach wiejskich w województwie warmińsko-mazurskim jest prawidłowość, że większość przedsiębiorców określiła swoje podmioty jako rozwijające się i o ugruntowanej pozycji na rynku. Tylko niespełna 9% przedsiębiorców zadeklarowało zmniejszanie rozmiarów prowadzonej działalności. Przedstawione wyniki badań pozwalają mieć nadzieje, że proces powstawania i rozwoju mikro i małych przedsiębiorstw pomimo szeregu barier będzie nadal się rozwijał.
4. Czynnikiem, który może decydować o dalszym rozwoju przedsiębiorczości w agrobiznesie jest fakt, że pracownicy tych przedsiębiorstw podnosili swoją wiedzę i umiejętności uczestnicząc w różnego rodzaju szkoleniach i kursach. Takie działania powodują, że ludzie ci są bardziej wykształceni oraz posiadają większe doświadczenie. Podnoszenie kwalifikacji przez pracowników jest szczególnie ważne w dobie obecnego kryzysu, kiedy to kurczą się rynki pracy, ponieważ stwarza to szanse na znalezienie innej pracy.

CONDITIONING OF AGRICULTURAL ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT OF INDIVIDUAL FARMS OWNERS

Summary

The objective of the survey was to estimate the factors of agribusiness enterprises development in Warmia and Mazury province. The survey was carried out in 2008. The survey included 289 agribusiness enterprises with different activity directions. The survey proved that most enterprises are developing. But, the level of external financial

sources was not high. The vast majority of employees of surveyed enterprises took part in trainings and other activities improving their educational level.

Translated by Piotr Burawski